

monografije upoznavanje čitatelja s poviješću Hrvatskoga sabora, koja je ujedno i povijest hrvatskoga naroda. Premda su se mnogi povjesničari bavili pitanjem uloge Sabora u širem povijesnom kontekstu izostalo je jedno sintetičko djelo koje tumači historijsku i državno-pravnu stranu toga pitanja. Stoga je monografija »Hrvatski sabor« vrijedan rad, tim više što su je sastavili priznati stručnjaci s područja povijesnih znanosti. Za uži krug znanstvenika bit će neophodna dalja analiza parlamentarnog života koji se odvijao tijekom niza stoljeća.

Monografija je opremljena brojnim kvalitetnim fotografijama koje svjedoče o prošlosti hrvatskoga naroda i Sabora.

Stjepan Matković

FONTES, Izvori za hrvatsku povijest 1., Zagreb, 1995., 362. str.

Hrvatski državni arhiv obogatio je svoju tradiciju objavljivanja izvornoga arhivskog gradiva pokretanjem novoga časopisa. Uz *Arhivski vjesnik* i dvije značajne serije arhivskoga gradiva (*Zaključci Hrvatskoga sabora – 12 svezaka, te Hrvatskih kraljevinskih konferencija, 5 svezaka*) pokrenuo je izdavanje ovoga novog časopisa *Fontes – Izvori za hrvatsku povijest*. Prema prosluvi uredništva *Fontes* je prvenstveno namijenjen sustavnom tiskanju manjih cjelina arhivskog gradiva važnog za osvjetljavanje ne samo hrvatske političke povijesti nego i povijesti kulture i društva u najširem značenju te riječi. Uz to, časopis pružima ulogu svojevrsnog vodiča o izvorima koji su objavljeni pa će donositi recenzije, prikaze i bibliografije tiskanih izvora značajnih za hrvatsku povijest. Svrha mu je, konačno, unaprijeđivati egdotiku, odnosno pomoći ujednačavanju i standardiziranju objavljivanja povijesnih izvora.

Prvi broj časopisa *Fontes* posvećen je tematskom gradivu o pravu Hrvatske na Slavoniju i o utvrđivanju njenih istočnih granica. Gradivo je prezentirano kroz dvije zaokružene cjeline. Prva se odnosi na državno-pravni položaj Slavonije i Srijeme kroz dokumente iz vremena 1699.–1848. Druga na određenje istočnih granica Hrvatske kroz dokumente nakon drugog svjetskog rata 1945.–1947.

U prvom bloku prezentirana su tri značajna i opsežna dokumenta: 1. Predstavka hrvatskih staleža na Ugarskom saboru 1790.–1791. kojom se dokazuje da su tri donjoslavonske županije (Požeška, Virovitička i Srijemska) uvijek bile dio Kraljevine Hrvatske i u nadležnosti bana; 2. Predstavka hrvatskih staleža izrađena na Hrvatskoj kraljevinskoj konferenciji održanoj u Bratislavi prigodom zasjedanja Ugarskog sabora 23. i 24. veljače 1835. kojom se posebno, na temelju povijesnih izvora, utvrđuje pravo Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije na tri navedene županije; 3. Elaborat koji je na Hrvatskom saboru 10. kolovoza 1843. izradilo posebno saborsko povjerenstvo obrazlažući i potvrđujući povezanost Hrvatske sa cjelokupnom Slavonijom. Za sva tri dokumenta izrađen je hrvatski sadržaj i objašnjeni zakonski tekstovi i isprave kojim se potkrepljuje držanopravna pripadnost donjoslavonskih županija Kraljevini Hrvatskoj. Boljoj preglednosti dokumenta doprinijelo bi isticanje punog naziva svakoga dokumenta u samome zaglavlju. Latinske tekstove te sadržaj spisa za tiska su priredili J. Kolanović, J. Barbarić, i J. Ivanović. Uvodnu raspravu pod naslovom »Državno-pravni položaj Slavonije i Srijema u dokumentima 1699.–1948.« napisao je J. Kolanović. Autor je sažeto obradio pitanje uprave donjoslavonskih županija, a time i pitanje državnopravnoga statusa Slavonije kroz

dva vremenska razdoblja: od mira u Karlovcima 1699. do reinkorporacije 1745. i za razdoblje nakon smrti Josipa II. (1790.) do građanskog prevrata 1848. Poznato je da se problem pripadnosti ovih županija Hrvatskoj pojavio nakon njihova oslobođenja od Turaka u velikom oslobodilačkom ratu koji je završio mirom u Karlovcima (1683.–1699.). Godine 1741. na krunidbenom saboru u Bratislavi Marija Terezija pridružila je tri donjoslavonske županije Hrvatskoj, kao njezin sastavni dio. Stupanjem Hrvatske u tješnju vezu s Ugarskom 1790. započelo je razdoblje u kojemu je Ugarska nastojala proširiti punu vlast na područje Hrvatske i Slavonije. Sva tri objavljena dokumenta od izvanredne su povijesne važnosti za genezu obrane hrvatskog povijesnoga i državnog prava na Slavoniju naspram pretenzija ugarskih staleža. Hrvatska je u novu zajednicu Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca ušla s područjem Srijemske županije do Zemuna, a na jugu s Bokom kotorskom. Budući da ovi dokumenti upućuju na isprave, zakonske tekstove i zaključke Hrvatskoga sabora, oni su ujedno poticaj povjesničarima da se temeljito obradi položaj Slavonije i njezina državopravna pripadnost Hrvatskoj od najstarijih vremena do kraja feudalnoga razdoblja 1848. Druga tematska cjelina odnosi se na hrvatsku istočnu granicu u dokumentima 1945.–1947. Uvodni članak za ovu seriju dokumenata napisala je M. Štambuk-Škalić koja je povijesno oslikala problem istočnih granica od objedinjenja Države SHS sa Kraljevinom Jugoslavijom 1. prosinca 1918. do određenja AVNOJ-evskih granica 1945. Iz njega je nadasve vidljivo da se u tom razdoblju teritorij dotadašnje Hrvatske, Dalmacije i Slavonije smanjivao. U tome je dijelu objavljeno ukupno 41. dokument i to iz fondova Hrvatskog državnog arhiva (ZAVNOH, Predsjedništvo Vlade Narodne Republike Hrvatske, Komisija za razgraničenje Predsjedništva Vlade) i Arhiva Instituta za suvremenu povijest (CK KPH i CK SKH). Objavljeni su i dokumenti čije je kopije Hrvatski državni arhiv svojevremeno dobio iz Arhiva Jugoslavije u Beogradu, a odnose se na razgraničenje federalnih jedinica nakon 1945. Gotovo svi dokumenti tiskani su prvi put i nadasve otkrivaju težnju Hrvatske da putem etničkog principa obrani svoje teritorije od srpskoga presizanja. Dokumenti su nadasve zanimljivi jer ukazuju da hrvatski komunisti nisu bili ravnodušni prema pitanju razgraničenja između Hrvatske i Srbije 1945. kako se to obično njihovom interacionalističkom mentalitetu pripisuje. Primjerice, već u travnju 1945. Ministarstvo pravosuđa Narodne Vlade Hrvatske osnovalo je Komisiju za razgraničenje sa susjednim zemljama i Komisiju za razgraničenje između federalnih jedinica. Hrvatska je vlada inzistirala da kod određenja granica s Vojvodinom treba uzeti etnički sastav pojedinih krajeva. Hrvatski ministar Pavle Gregorić zatražio je u lipnju 1945. od Ministarskoga savjeta DFJ da privremeno obustavi izbore narodnooslobodilačkih odbora u Vojvodini. Iz njegovog zahtjeva je vidljivo da je Hrvatska negodovala što »se u Vojvodini danas nalaze pojedini dijelovi Hrvatske koji nikad nisu pripadali Vojvodini«. Podvučeno je da su kotarevi Ilok i Šid »pripadali uvijek Hrvatskoj, a nikad Vojvodini«. Hrvatska vlada nije prihvatila objašnjenje vojvodanskih vlasti da polovica vinkovačkog kotara i dio vukovarskog pripadnu Vojvodini zato što su te dijelove oslobodili vojvodanski partizani. Gregorić je naveo da je i ZAVNOH organizirao čitav Cazinski kotar, Livno i Duvno gdje je 70 posto Hrvata, ali su ti prostori čim je to bilo moguće povezani s ZAVNO BiH. U rubrici »Ocjene i prikazi« prikazano je 11 domaćih i stranih tiskanih izvora koji se referiraju na hrvatsku povijest a objavljeni su u razdoblju 1991. i 1994. godine. U rubrici »Vijesti« prikazan je rad na znanstvenom projektu »Srednjovjekovni izvori za hrvatsku povijest« (Codex diplomaticus. Supplementa – do 1399.; Monumenta Croatica Vaticana – do 1526.). Na kraju je objavljen sažetak časopisa na engleskome i njemačkom jeziku. *Fontes* je tiskanjem gradiva o državno pravnom položaju Slavonije i Srijema 1699.–1848. i o razgraničenju između Hrvatske i Vojvodine 1945.–1947. dao zapažen doprinos razrješavanju istočnih granica Hrvatske kao suvremenome problemu na tlu Hrvatske. Općenito uzevši, svojom koncepcijom tiskanja značajnih izvora koji će znanstvenicima i široj čitateljskoj javnosti podastirati podatke nezaobilazne za razumijevanje hrvatske povijesti *Fontes* će u hrvatskoj historiografiji predstavljati djelo kojem valja posvetiti pozornost.

Nada Kisić-Kolanović